

HELSINGIN HOVIOIKEUS

Presidentti Asko Välimaa

Lausunto
3.6.2024

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto asiassa HE 58/2024 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle puolustusyhteistyöstä Suomen tasavallan hallituksen ja Amerikan yhdysvaltojen hallituksen välillä tehdyn sopimuksen (jäljempänä myös DCA ja sopimus) hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi

Esitys on perusteltu, ja siinä on tunnistettu oikeudellisesti erityisen merkityksellisiä kysymyksenasetteluja. Tässä lausunnossa kiinnitetään pyydetyksi huomiota lähinnä rikosoikeudelliseen toimivaltaan ja sen käyttöön liittyviin kysymyksiin.

DCA 12 artiklassa määrätään tuomiovallan jakautumisesta Suomen ja Yhdysvaltojen välillä Suomen alueella. Artiklaa täydentää esitetty lainsäädäntö, erityisesti esitetty laki puolustusyhteistyöstä Suomen tasavallan hallituksen ja Amerikan yhdysvaltojen hallituksen välillä tehdystä sopimuksesta (jäljempänä DCA-lakiesitys).

DCA 12 artiklan 1 kohdan nojalla Suomi lähtökohtaisesti luopuu käyttämästä tuomiovaltaa niihin Suomessa tapahtuneisiin epäiltyihin rikoksiin, joissa epäiltynä tekijänä on Yhdysvaltojen joukkojen jäsen myös silloin, kun epäilty rikos ei johdu virallisista tehtävistä. Näin esimerkiksi Yhdysvaltojen joukkojen jäsenen iltavapaan aikana tekemäksi epäilty rikos olisi Yhdysvaltojen tuomiovallan alainen eikä sitä käsiteltäisi suomalaisessa tuomioistuimessa. Artiklassa määrätty tuomiovallan rajaaminen on periaatteellisesti merkittävä.

DCA 12 artiklan 6 kohdassa viimesijainen määrittäminen siitä, onko rikos johtunut virallisista tehtävistä, annetaan yksinomaan Yhdysvalloille. Esityksen mukaan (s. 172) sopimus vahvistaa Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä niiden joukkojen asemasta tehdyn sopimuksen (Nato-sofa) osalta jo käytännössä noudatetun menettelyn, jossa joukkojen lähettäjävaltiolle jää määrittäminen virallisten tehtävien laajuudesta.

Esityksessä (s. 171) tuodaan esille, että DCA 12 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua tuomiovallan luopumisen peruuttamisen harkintavalta on yksin Suomella.

Kuten esityksestä ilmenee (s. 172), vaikka harkintavalta tältä osin on Suomessa, tosiasiallisesti Suomen mahdollisuutta harkita luopumista rajoittaa huomattavasti Yhdysvaltojen viimesijainen oikeus määrittää virallisten tehtävien laajuus. Suomi ei voisi ilman Yhdysvaltojen suostumusta pidättää tuomiovaltaa itsellään silloin, kun Yhdysvallat katsoisi epäillyn rikoksen johtuvan virallisista tehtävistä. Tulee huomata, että osa Naton jäsenvaltioista harjoittaa hyvinkin laveaa virallisten tehtävien käsitteen tulkintaa katsoen joukkojensa olevan jatkuvasti virallisissa tehtävissä niiden ollessa vastaanottajavaltion alueella (HE 90/2023 vp s. 56). Esityksessä ei ole tietoa siitä, miten Yhdysvallat on aiemmin tulkinut virallisten tehtävien käsitettä.

Niissä tilanteissa, joissa Yhdysvallat ei katso epäillyn rikoksen johtuneen virallisista tehtävistä, DCA 12 artiklan 2 kohdassa tehty poikkeus lieventää tuomiovallasta luopumista. Kohdan mukaan Suomen erityisen tärkeänä pitämässä yksittäistapauksissa Suomi voi peruuttaa tuomiovallasta luopumisen. Esityksessä mainitut (s. 86 ja 139) harkinnassa huomioon otettavat seikat ja esimerkit siitä, milloin tuomiovallan peruuttamisesta tulee ilmoittaa, ovat kannatettavia ja aiheellisia. Esityksen luettelo seikoista ja esimerkeistä on laaja, mutta siinä ei ole mainittu soveltamisen helpottamiseksi tilanteita, joissa tuomiovallan luopumisen peruuttaminen ei todennäköisesti tulisi kysymykseen. Lausuntopalautteesta huolimatta tällaisia esimerkkejä esitykseen ei ole täydennetty.

Erityisesti periaatteellisesti merkittävä on tilanne, jossa olisi vaara, että Yhdysvaltojen tuomiovallan käytössä seuraisi kuolemanrangaistus. Tällöin ihmisuusvelvoitteiden toteutumisen varmistamiseksi Suomen olisi välttämätöntä peruuttaa tuomiovallasta luopuminen. Esityksessä (s. 86, 139, 172 ja 173) on mainittu kuolemanrangaistuksen uhka seikkana, johon huomiota voidaan kiinnittää tai joka voidaan ottaa huomioon tai jonka perusteella valtakunnansyyttäjä voisi peruuttaa tuomiovallasta luopumisen. DCA-lakiesityksen 5 §:n perusteluja tältä osin olisi aiheutta tarkentaa siten, että kuolemanrangaistusuhan tapauksessa tuomiovallasta luopumisen peruuttaminen olisi tehtävä.

Suomen tuomiovallan rajaaminen vaikuttaa heikentävästi asianomistajan oikeusturvaan ja mahdollisuuksiin vaatia vahingonkorvausta rikosprosessin yhteydessä. DCA 15 artikla osaltaan vähentää asianomistajan mahdollisuutta esittää korvausvaatimus rikoksesta syytettyä Yhdysvaltojen joukon jäsentä vastaan, kun Yhdysvallat katsoo korvausperusteen johtuneen virallisista tehtävistä.

Asianomistajan aseman turvaaminen on osaltaan olennainen peruste peruuttaa tuomiovallasta luopuminen. Esityksessä (s. 86 ja 139) asianomistajan vahingonkorvausoikeuden edistäminen on mainittu yhtenä huomioon otettavana perusteena. Perusteluja voinee edelleen tarkentaa, että kysymys on vahingonkorvauksen vaatimisen lisäksi asianomistajan rangaistusvaatimuksen esittämisestä suomalaisessa tuomioistuimessa.

DCA 13 artiklasta seuraa erityinen ja hyvin vaativa kiireellisyysperuste kotimaiseen prosessiin asiassa, jossa Yhdysvaltojen joukkojen jäsen on epäiltynä tai syytettynä. Artiklan 4 kohdan perusteella tuomioistuinprosessi on saatava lähitökohtaisesti toimitettua yhden vuoden kuluessa, jollei Yhdysvallat suostu

pidennykseen. Esityksessä todetun mukaisesti (s. 92) vuoden määräaika on pidettävä lyhyenä. Määräajan vuoksi DCA 13 artiklan mukaiset rikosasiat tulee tutkia ja käsitellä erittäin kiireellisesti tuomioistuimissa. Näiden asioiden kiireellisyys olisi muita sellaisia asioita, joissa vastaaja on vangittuna, suurempi. Vuoden määräaika sisältäisi joka tapauksessa kärjäoikeus- ja hovioikeuskäsittelyn sekä mahdollisesti korkeimman oikeuden käsittelyn. Lisäksi tulokinnanvaraisuutta jää vuoden määräajan tarkasta alkamisajasta. Vaikka oikeudellisen menettelyn alkamisajaksi katsottaisiin myöhäisin mahdollinen ajankohta eli haasteen antaminen tiedoksi syytetylle, vuoden määräaika on erittäin lyhyt.

Esitys ei sisällä muutosehdotuksia oikeudenkäyntiä ohjaaviin kotimaisiin prosessilakeihin. Tulee huomata, että yksinomaan laissa säädettyihin muutoshakumääräaikoihin kuuluu kärjäoikeuden tuomion jälkeen noin puolitoista kuukautta (30 päivää valitukselle + 14 päivää vastavalitukselle) ja hovioikeuden tuomion jälkeen miltei kaksi kuukautta (60 päivää valituslupahakemukselle korkeimpaan oikeuteen). Vuoden määräajassa pysyminen voi siis tuottaa merkittäviä vaikeuksia. Tältä osin esityksen vaikutuksia on tarpeen seurata ja mahdollisia kotimaisen prosessilain muutostarpeita tulee selvittää.

Vuoden määräajan pidentäminen on Yhdysvaltojen ja Suomen yhteisesti sovittavissa. Tätä sopimista tarkentavan DCA-lakiesityksen 10 §:n muotoilu on toimiva, joskaan sille ei ole esitetty perusteluja (s. 140). Kaikenlainen yhteydenpito Yhdysvaltain kanssa määräajan pidentämisestä ja pidentämiseen luvan pyytäminen tuomioistuimelta on syyttäjän tehtävä. Tuomioistuimen harkinnassa lainkäyttötehtävänä on syyttäjän pyynnön ratkaiseminen. Tuomioistuin harkitsee luvan antamisen tällöin myös syytetyn oikeusturvan kannalta. Vaikka lähdetään siitä, että vuoden määräaika koskee vain syytteen tuomioistuinkäsittelyä, säännösesityksessä on varauduttu myös tilanteeseen, että vuoden määräajan tulkittaisiin koskevan myös tuomioistuinprosessia edeltävää menettelyä, sekä siihen, että muusta syystä lupaa määräajan pidentämiselle myöhempää tuomioistuinkäsittelyä varten olisi tarpeen pyytää jo esitutkinta- tai syyteharkintavaiheessa.

Lausunnon on valmistellut asessori Anssi Rantala.